

Kisebbségpolitika Törökországban az ország Uniós csatlakozásának tükrében

azonosító: ptz2011

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
Török-Örmény kapcsolatok.....	5
A kurd kérdés	7
Történelmi háttér	7
Politikai kérdések	8
Aktuális kérdések (a kurd kisebbség Isztambulban, Kelet-Törökország tükrében).....	9
A görög kérdés	12
Történelmi háttér	12
Politikai kérdések	14
Aktuális kérdések (a görög-török kapcsolat és a görög kisebbség mindennapjai Isztambulban)	17
Törökország EU csatlakozásának esélyei.....	18
Összegzés.....	23
1. sz. melléklet.....	25
Irodalomjegyzék:.....	29

Bevezetés

Dolgozatomban a Törökországban élő két legvitatottabb kisebbségről írok, azaz a kurdokról és görögökről. A kurdok az országban élő legnagyobb létszámú kisebbség, a lakosság csaknem 20%-át alkotják. Azért is olyan sokat vitatott a kurdok helyzete, mert Törökország nem ismeri el az etnikai kisebbségek létezését. Atatürk hatalomra kerülése és a Török Köztársaság kikiáltása Törökországban a kurd nemzeti mozgalom leverését jelentette, mivel Atatürk nemzeti alapokra fektette a török egységet. Az ország összetartását a nacionalizmusban és a nemzetiségek beolvasztásában látta. Még a kurdok megnevezését is megváltoztatták, és nagyon sokáig csak „hegyi törökök”-ként említették őket.¹ Az európai vélemények többek közt emiatt is ellenzik Törökország Uniós csatlakozását, és a probléma mielőbbi rendezését várják el.

Ezzel szemben a görög kisebbség a lausanne-i szerződés szerint vallási kisebbség, így azt a török állam is kénytelen elismerni és kisebbségként kezelni. Bár mára már nagyon kevés ortodox görög maradt Törökországban, mégis történelmi aspektusból fontos beszélni róluk, illetve a görög-török kapcsolatok egyik fő meghatározó eleme a másik országban élő kisebbségek kérdése.

Dolgozatomban feltételezem, hogy Isztambul lakosságát összevetve Törökország lakosságával, nagyobb a görög és kurd kisebbségek aránya. Ezek okaira keresem a választ.

Dolgozatom elkészítéséhez a két elsődleges forrásom:

Balogh Ádám „A görög-török kapcsolatok története: a változás és kontinuitás a görög külpolitikában az 1970-es évektől napjainkig” című tanulmányában az görög-török kapcsolatok aktuális kérdéseiről ír.

¹ WHITE PAUL: *Primitive Rebeles or Revolutionary Modernizers? The Kurdish national movement in Turkey*. New York, Paul J. White, 2000. 71-73.

Továbbá Heidi Wedel “Migration and displacement” című tanulmánya, melyben az Isztambulba települt kurdokról ír és a köztük végzett terepkutatásairól.

Ezen kívül személyesen megkérdeztem eredetileg Kelet-törökországi embereket, hogyan látják ők a kurd kisebbség helyzetét Törökországban.

Továbbá készítettem egy kérdőívet nemzetközi tanulmányok szakos hallgatók körében, hogy ők hogyan látják Törökország uniós csatlakozásának esélyeit.

Török-Örmény kapcsolatok

Az I. világháború kitörésekor az Oszmán Birodalomban élő örmények száma kb. 2 millióra tehető. Az úgynevezett „örmény népirtás”² a szultán ellen harcoló ifjú török mozgalom nevéhez fűződik.³ 1915-ben a mozgalom tagjai munkaszolgálatra hívták be a keresztény örmény férfiakat, majd megölték őket. Az örmény kisebbség tagjait deportálták, megkínózták, vagyonukat elkobozták.

Ugyanakkor török politikai szakírók tanulmányai és könyvei alapján az olvasó arra a következtetésre juthat, hogy az „örmény népirtás” nem más, mint az örmények törökök ellen elkövetett tette. H. Murat Başbay: Ermeni Katliamları című tanulmányában ír az örmény kérdésről és arról, milyen emberi veszteséget szenvedtek el a törökök, a halálos áldozatok és a megerőszakolt nők és gyerekek példáján keresztül képekkel illusztrálva mutatja be. Könyvéhez forrásként régi oszmán levéltári dokumentumokat használ fel, illetve külföldi és török történészek tanulmányait.

Törökországban nemrég még börtön járt azért, ha valaki az örmények 1915-ös megtizedelését népirtásnak nevezte. Bár most ennek az évtizedek óta húzódó konfliktusnak is igyekeznek véget vetni a politikusok, a közös határ megnyitásáról tárgyalnak és a diplomáciai kapcsolatok felfrissítéséről. Eközben 2011 végén a francia nemzetgyűlés törvényben tiltotta meg az örmény népirtás tagadását. (A szenátus még nem hagyta jóvá a törvényt, ezért még nincs hatályban) A 45 ezer eurós pénzbüntetés mellett egy év börtön is jár annak, aki tagadja vagy megpróbálja erőteljesen kisebbiteni a népirtás tényét. Természetesen Törökország tiltakozott a törvény ellen, illetve a két ország gazdasági és politikai kapcsolatát veszélyeztető döntésnek látja.⁴

² Ezt a törökök a mai napig nem hajlandók népirtásnak tekinteni, a népirtás tényét elismerni.

³ Ez az Oszmán Birodalom utolsó évtizedeiben működő, nacionalista, alkotmánypárti tömörülés volt.

⁴ http://www.mult-kor.hu/20111222_buntetik_az_ormeny_nepirtas_tagadasat

A Nemzetközi Hrant Dink Alapítványt az örmény nemzetiségű török újságíró családja hozta létre. Hrant Dink, az Agos nevű kétnyelvű (török-örmény) hetilap főszerkesztője volt, akit 2007 januárjában az utcán lőtt agyon Ogün Samast, török nacionalista. Samas felbujtóját 2012-ben ítélte el a bíróság, 2010-ben pedig az Emberi Jogok Európai Bizottsága pedig kötelezte Törökországot, hogy 100 ezer eurós kártérítést fizessen Dink családjának.⁵

Az alapítvány 2012 februárjában megjelent „The Sounds of Silence” című könyvében Törökországban élő örményekkel készített interjúk közül tartalmaz néhányat. 19 és 70 év közötti örmények mesélnek a saját és szüleik, nagyszüleik élményeiről, életéről Törökországban. A riportokból érezhető, hogy bár nem mindennapos a kiközösítés, illetve a hátrányos megkülönböztetés, de még napjainkban is előfordul. Többen is mesélnek iskolai kiközösítésekről, tüntetésekről, a katonai szolgálat idején a hátrányos megkülönböztetésről, hiszen természetesen a nem muszlimoknak nem járt rang. Van olyan riportalany, aki arról számol be, hogy a kisvárosban, ahol felnőtt, a keresztény ünnepek alkalmával, például húsvétkor az örmények ajtajára néhány falubeli állati tetemet akasztott fel. Ezzel ellentétben Törökország más vidékein a muszlimok és nem muszlimok együtt ünnepelték vallási ünnepeiket. Emellett több örmény doktor számol be arról, hogy a páciensek, mind az örmények, mind a törökök, szívesebben fogadnak örmény orvost, mert úgy gondolják, ők jobbak a szakmájukban.

Mivel a török-örmény kapcsolatokról és a népi társról ennyire ellentmondásosak a különböző források, ezért vallási kisebbségként, bár számuk az örményeknél jóval kisebb, mégis a görög kisebbséggel kapcsolatos kérdéseket fogom vizsgálni dolgozatomban.

⁵ http://hvg.hu/vilag/20120117_szabadsagvesztes_gyilkossag_felbujto#rss

A kurd kérdés

Történelmi háttér

Az egyik legrégebbi és legnagyobb idáig megoldatlan kérdés az országban a kurd-török konfliktus. A Közel-Keleten (Irakban, Iránban, Szíriában) és Törökországban él ez az állam nélküli legnagyobb kisebbség. Számuk Törökországban a legnagyobb⁶, kb. 12-15 millió (ez a lakosság 15-20%-át jelenti).

1923. július 24-én az I. világháború után, a Lausanne-i békeszerződésben a kurdok követeléseit figyelmen kívül hagyták, a területeket Törökország, Irak, Irán és Szíria között osztották fel. A történelem során sosem volt a kurd népnek önálló állama. Bár 1946-ban Mehabadi Köztársaság néven Iránban, Mehabad városában létrejött, de egy év sem kellett hozzá, hogy az iráni hatalom megsemmisítse.⁷

Atatürk hatalomra kerülése és a Török Köztársaság kikiáltása Törökországban a kurd nemzeti mozgalom leverését jelentette, mivel Atatürk nemzeti alapokra fektette a török egységet. Az ország összetartását a nacionalizmusban és a nemzetiségek beolvasztásában látta. Még a kurdok megnevezését is megváltoztatták, és nagyon sokáig csak „hegyi törökök”-ként említették őket. 1924-ben rendeletben törölték el a kurd és Kurdisztán szavakat a lexikonokból, tankönyvekből és a térképről. Betiltották a kurd nyelv használatát, bezárták a kurd iskolákat.⁸

A kurdok demokratikus, kulturális és emberi jogaikért többször is fellázadtak, azonban ezt Törökország minden alkalommal leverte, ha kellett, tömegmészárlással. Törökországban a kurd etnikai identitás megjelenését általában az első kurd lázadásokkal hozzák összefüggésbe. 1925 és 1938 között számos helyi lázadás történt az országban, amelynek célja az autonómia

⁶ Összesen kb. 25 millióra tehető a kurdok száma, de erről hivatalos adat nincs.

⁷ WHITE, 2000. 70.

⁸ WHITE, 2000. 71-73.

visszaszerzése, amely még az Oszmán Birodalom idején megillette a kurdokat. Emellett a független Kurdisztán ötlete is egyre népszerűbbé vált.⁹

1978—ban Abdullah Öcalan megalapította a PKK nevű kurd pártot. A független kurd állam létrejöttéért kezdek el harcolni, melynek Diyarbakır lenne a fővárosa. Rendszeres terrorakciókat indítottak török célpontok ellen.

A PKK 1999-ig több mint 2000 civil épületet, 250 iskolát és 50 egészségügyi intézményt rombolt le, valamint 6000-nél több török katona és 5-6000 civil halt meg a támadásokban.¹⁰

A PKK tagjai közül 32000-et végeztek ki, és 14000-et élve fogtak el. A Kelet-Törökországi lakosság egy része elmenekült az országból, Európába és Amerikába. A PKK-t az Európai Unió felvette a terrorista szervezetek listájára.¹¹

1979-ben Öcalan Szíriába menekült, majd Kenyába, ahonnan 1999-ben katonai kommandó vitte vissza Törökországba. A bíróság először halálra ítélte, de mivel 2002-ben megszűnt a halálbüntetés, az ítéletet életfogytiglanra változtatták. Imrali börtönszigetén évekig egyedül tartották fogva, 2009 novemberében a török kormány egy fajta gesztusként most öt új rabot szállított oda, az Európa Tanács kérésére.¹² Az öt új rab is a PKK tagjai, de mindannyian magánzárkába kerülnek, viszont napközben, az udvari séták során engedélyezett lesz számukra a beszélgetés.¹³

Politikai kérdések

A Törökországban érvényes hivatalos ideológia szerint az ország területén élő minden muzulmán állampolgár török, azonos jogokkal és kötelezettségekkel. Az 1920-as évek végére ez a nemzeti ideológia megerősödött és a kurdokat azután csak „hegyi törökökként” említik. Bár

⁹VIDÁK RÓZSA: Változó identitások: kurdok a török nemzetállamban. In: *Külügyi Szemle* 07/04, (2007) 4.sz. 50.

¹⁰MANGO ANDREW: *The Turks Today*. London, John Murray, 2004. 207-222.

¹¹*The EU's list of terrorist groups*, 26. January 2009, <http://www.eubusiness.com/news-eu/1232988421.45/>

¹²TASPINAR ÖMER: *Kurdish Nationalism and Political Islam in Turkey*. New York, Taylor and Francis Group, 2005. 99-113.

¹³Az állam szállított társakat a kurd lázadóvezérnek, 17. November 2009, <http://www.stop.hu/articles/article.php?id=566969>

eleinte ez az ötlet a kurdok véleményét is megosztotta, később egyre többen a török identitás ellenzőivé váltak.¹⁴

A 2002 óta hatalmon levő kormánypárt, az AKP rendezni kívánja ezt az évtizedek óta fennálló konfliktust. Már eddig megtett lépéseik ennek érdekében, a kurd nyelv tilalmának feloldása, nemzetiségi műsorok sugárzása. Továbbá szorgalmazzák a kurd tanulmányok egyetemi bevezetését és a helységnevek használatát is. Valamint a fegyverletételért cserébe parlamenti képviselőt és esetleg a PKK néhány elítélt tagja amnesztiát kaphat.¹⁵

Aktuális kérdések (a kurd kisebbség Isztambulban, Kelet-Törökország tükrében)

A bevándorlás Isztambulban a legjelentősebb Törökország területén. 1975 után a kurdok bevándorlása a városba jelentősen növekedett. Délkelet és Kelet-Törökország területéről a bevándorlók száma, míg 1980-ban 578572 volt, ez 1990-re 1096379-re nőtt. Általában a családfő érkezik először (különösen Sirnak, Van, Batman és Hakkari városaiból) majd a letelepülés után a családjukat is Isztambulba viszik. A következő táblázatban megfigyelhető hogyan változott a lakosság összetétele Isztambulban.¹⁶

Isztambul lakossága születési hely szerint				
Születési hely	1950	1975	1985	1990
Isztambul tartomány	52,9	50,3	39,4	37,4
Fekete-tengeri régió	12,4	19,4	21,1	22,4
Kelet-Anatólia	4,2	3,7	10,5	12,1
Közép-Anatólia	5,9	10,4	11,0	11,0

¹⁴ VIDÁK, 2007. 49.

¹⁵ *Első kurd nyelvű utcanévtáblák Törökországban*, Új szó, 26.11.2009, <http://ujsoz.com/online/kulfold/2009/11/26/elso-kurd-nyelvu-utcanevtablak-torokorszagban>

¹⁶ WEDEL HEIDI: Migration and Displacement. In: *The Kurdish Conflict in Turkey*, New York, St. Martin's Press, 2000. 182-183.

A Törökországi Emberi Jogok Egyesület 1994-ben, a Kurd Jogi Bizottság pedig 1995-ben készített felmérést a kurdok között, akik Isztambulban, Bursaban és Mersinben telepedtek le, az okokat kutatva, miért hagyták el otthonaikat.

A válaszok a következők voltak:¹⁷

kényszerítették rá, hogy elhagyja otthonát	90%
elvándoroltak, miután letartóztatták és megkínózták őket az állami biztonsági erők	25%
helyi fegyveres erők kényszerítették őket a lakóhelyük elhagyására	20,5%
a családfenntartó munkanélküli volt	87%
háború miatt menekült el lakóhelyéről	50%
a gyermekük nem beszélte a török nyelvet, amikor iskolába adták	84%
azt szeretné, ha gyereke kurd felfogás szerint gondolkozna	78%

Heidi Wedel terepkutatást végzett az Isztambulban letelepedett kurdok körében 1993/94-ben. Erről írt tanulmányában beszámol a betelepülő családok mindennapjairól. Mivel a család gyakran kényszerült lakóhelyet váltani, a gyerekeket nem írták be iskolába. Csak a családfenntartó férfi és néhány fiatal beszélt törökül, a nők és kisgyerekek csak kurd nyelven voltak képesek kommunikálni. Átlagosan 60-70 felnőtt közül csak 8-nak volt személyi igazolványa. 1995-ben a bevándorlók nagy része úgynevezett „gecekondu”-ban lakott, amely szó szerinti fordításban egy éjszaka alatt felépült viskót jelent. Ezekre az építményekre természetesen nem volt semmiféle engedély, illegálisan épültek.¹⁸

Én is megkérdeztem török, illetve kurd embereket, akik eredetileg Kelet-Törökországból származnak. Sokan közülük szívesen beszéltek erről a témáról, bár vegyes érzelmekkel. Ezeket a beszélgetéseket nem tekintem statisztikai adatnak, hiszen nem végeztem előzetesen mintavételt, így torzítás biztosan előfordul. A beszélgetések eredményét csak

¹⁷ HUMAN RIGHTS ASSOCIATION: *Internally Displaced Persons: The Kurds in Turkey, Great Britain*, Kurdish Human Rights Project, 2003. 23.

WEDEL, 2000. 192.

¹⁸ WEDEL, 2000. 184-193

érdekességképp írom le, semmiképp sem hivatalos adat. Mind a törökök, mind a kurdok üdvözölnék a probléma békés úton való rendezését.

A megkérdezettek arról meséltek, hogy a szülőhelyükön a kurdok és törökök békésen élnek egymás mellett, segítik egymást még a nagyobb városokban is. Az Isztambulban élő kurdokról és törökökről mindez már nem mondható el, véleményük szerint itt az emberek nem törődnek egymással. Nem számít, hogy a megkérdezett török vagy kurd-e, mindenki azt állította, hogy a jobb életkörülmények és munkalehetőségre való kilátás miatt hagyta el otthonát.

A legtöbb megkérdezett úgy gondolja, nem a helyi politikusok keltik a feszültséget, hanem Amerika. Néhányan az Iraki konfliktushoz hasonlítják a helyzetet. Irakban végső megoldásként az EU felvetette az ország etnikai felosztását. De Amerika tart ettől, mert ha Kurdisztán legálisan is létezne, a NATO tag Törökország akár háborút is kezdeményezhetne.

Mások úgy gondolják, az USA nem akarja, hogy Törökország csatlakozzon az Európai Unióhoz, mert az nem lenne túl előnyös neki. Hiszen a jelenlegi NATO tagországok közül az USA-nak van a legnagyobb hadereje és Törökországé a második legnagyobb. Így az EU egyelőre védtelen az USA-val szemben. Törökország esetleges EU csatlakozásával az EU létrehozhatna egy saját, a NATO-hoz hasonló szervezetet.

A görög kérdés

Történelmi háttér

A keresztény egyház kettészakadása után, 1054-ben Isztambul (az akkori Konstantinápoly) lett az Ortodox Keresztény Egyház központja, míg az Oszmán császár el nem foglalta 1453-ban.¹⁹ A görög szabadságharc eredményeként, amely 1821-ben kezdődött²⁰, 1930-ban létrejött egy független Görög Állam.²¹

1830-as években a Görög Állam területe kisebb volt, mint 50000 km² 752000 lakossal, míg ugyanekkor Konstantinápoly Oszmán területének lakossága a görög lakosságot is beleértve 2 millió körül lehetett.²² A görög nemzeti kérdés vált a legfőbb politikai kérdéssé ebben az időben. A "Megali Idea" megvalósítására törekedtek. Ez az eszme Jannisiz Kolettisz görög politikus által megfogalmazott, az összes görög lakta terület egyesítésére törekvő célkitűzés, Konstantinápoly központtal az Égei-tenger partvidéke mentén.²³

A "Megali Idea" 1923-ban, az 1920-22-es görög-török háborút lezáró lausanne-i békeszerződés létrejöttével megbukott.²⁴ A békeszerződés függelékeként kiadott lakosságcsere-egyezmény célja megvédeni az ortodox görögöket Törökországban és a muzulmán török lakosságot Görögországban. A szerződés értelmében minden Görögországban élő muzulmán lakosnak Törökországba, míg a Törökországban élő ortodox lakosságnak Görögországba kellett költöznie.

¹⁹ ALEXANDRIS ALEXIS: *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations*. Athens, Centre for Asia Minor Studies, 1992. 21.

MACAR ELÇİN, GÖKAÇTI MEHMET ALI: *Discussions and recommendations on the future of the halki seminary*. Istanbul, Sena Ofset, 2009. p.8.

²⁰ ALEXANDRIS, 1992. 27.

²¹ MACAR, 2000. 9.

²² KAPRAT KEMAL H: *Ottoman population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*. The University of Wisconsin Press, 1985. 47-48.

BALOGH ÁDÁM: A görög-török kapcsolatok története. In: *Limes Tudományos Szemle* 2008/4, (2008), 4.sz. 103.

²³ BALOGH, 2008. 103.

²⁴ BALOGH, 2008. 104.

Ezalól mentesültek a Nyugat-Trákiában élő muzulmánok és a Tenedosz és Imbrosz szigetén, valamint Konstantinápolyban élő ortodox lakosság.²⁵

A görög és török vezetők 1930-ban barátsági és semlegességi szerződést írtak alá, majd 1934-ben egy újabb sikeres egyezmény jött létre, a Balkán-szövetség, melyet Törökország, Görögország, Jugoszlávia és Románia kötött egymással.²⁶

1952-ben Görögország és Törökország is csatlakozott a NATO-hoz, ezzel létrejött a “görög-török ikerség”, de a két ország diplomáciai kapcsolatrendszerét ez sem tudta stabilizálni, többször is háború közeli állapotba került a két ország egymással. Jelenleg is fennálló három konfliktus-helyzet befolyásolja a két ország közötti kapcsolatot. Az első, legrégebbre visszanyúló konfliktus éppen a két ország területén élő görög és török kisebbség kérdése, a másik fő probléma a ciprusi kérdés, a harmadik pedig az Égei-tenger körüli határellentétek, mint a felségvíz, a nemzeti légtér és a kontinentális talapzat kérdése.²⁷

Ciprus hivatalosan a lausanne-i szerződés értelmében 1923-ban brit fennhatóság alá került egészen 1960-ig. A ciprusi görögök és törökök között zajló fegyveres konfliktus az 1950-es évek közepére etnikai és polgárháborúvá nőtte ki magát. Az 1959-es zürichi egyezmény értelmében 1960. Augusztus 15-én vált függetlenné. Az egyezmény értelmében Ciprus független elnöki köztársaság, amelynek elnöke görög, az alelnöke pedig török származású kell, hogy legyen; a minisztertanácsnak pedig 7 görög és 3 török tagból kell állnia. Nagy-Britannia, Görögország, Törökország és Ciprus is aláírt egy külön egyezményt, amelyben lefektették, hogy a sziget nem osztható fel és nem lehet sem Görögországhoz sem pedig Törökországhoz csatlakozni.²⁸

Az egyezmény ellenére a sziget északi részét 1974. Július 20-án elindult török katonai invázió augusztusra foglalta el a ciprusi törökök védelmében. Ez a sziget 38%-át jelentette és a mai napig is kettéosztja a szigetet az akkor kialakult demarkációs vonal. Így Ciprus két homogén területre

²⁵ ALEXANDRIS, 1992. 89.

BALOGH, 2008. 104.

²⁶ ALEXANDRIS, 1992. 179.

BALOGH, 2008. 104.

²⁷ MOUSTAKIS FOTIOS: *The Greek-Turkish Relationship and NATO*. London, Frank Cass, 2003. 67-69.

BALOGH, 2008. 104.

²⁸ BALOGH, 2008. 106, 116-117.

oszlott, mivel a ciprusi törökök északra a görögök pedig délre menekültek. Rauf Denktas 1983. November 15-én kikiáltotta az Észak-ciprusi köztársaságot, amelyet a nemzetközi diplomácia nem tekint szuverén államnak.²⁹

Ankara és Athén azóta is tárgyalások sorozatával próbál megegyezésre jutni Ciprus újraegyesítését illetően, amely Ankarának lenne fontosabb Törökország Uniós csatlakozási szándéka miatt.

Politikai kérdések

Tehát a jelenleg is fennálló három konfliktus-helyzet, amely befolyásolja a két ország közötti kapcsolatot: a két ország területén élő görög és török kisebbség kérdése, a ciprusi kérdés és az Égei-tenger körüli határviták.

A lausanne-i békeszerződés értelmében Törökország területén egyedül csak Konstantinápolyban, Imbrosz és Tenedosz szigetén maradhettek a görögök.

Mára az ortodox görög kisebbség száma drasztikusan lecsökkent Isztambulban és a szigetek területén is elenyésző számú görög kisebbség maradt, holott 1923-ban a szigetek szinte teljesen görög lakta területek voltak. Ennek a népességcsökkenésnek számos oka van, többek között 1923-ban a török kormány menekültnek nyilvánította azt a 40000 görögöt, aki 1922-ben Isztambult elhagyva külföldre menekült. Majd 1955 szeptemberében Isztambulban görögellenes tüntetés volt a ciprusi krízis miatt. 1964-65-ben pedig a török kormány hatályon kívül helyezte az 1930. évi görög-török barátsági és semlegességi szerződést.³⁰

²⁹ BALOGH, 2008. 107

³⁰ BALOGH, 2008. 104-106.

Az alábbi táblázat is jól mutatja, hogy ezek az események milyen hatást gyakoroltak a görög lakosság számának csökkenésére Isztambulban:

A görög kisebbség száma Isztambulban	
Év	A görög kisebbség száma
Az I. világháború idején	250000
1923	100000
1955	67550
1965	48000
1978	7000
2008	2500-3000

Forrás³¹

Hasonló folyamatok zajlottak le Imbrosz és Tenedosz szigetén. A kormány betiltotta a görög nyelvű oktatást, sőt 1964-ben a szigetek kisebbségi iskoláit is bezárta, annak ellenére, hogy a sziget lakosságának több, mint 95%-a görög volt abban az időben. Ugyancsak 1964-ben a török kormány Imbrosz szigetén köztörvényes bűnözők számára börtönt létesített, ezzel kisajátítva a megművelhető földterület 95%-át. Ezért a szigeten élő görögök megélhetési forrás híján kénytelenek voltak elhagyni otthonukat, melyet az alábbi táblázat jól demonstrál.³²

Imbrosz és Tenedosz lakossága				
Év	Imbrosz		Tenedosz	
	Görög	Török	Görög	Török
1922	7000	200	5320	280
1990	300	7200	100	2400

Forrás³³

³¹ BALOGH, 2008. 106

KARIMOVA NIGAR, DEVERELL EDWARD: *Minorities in Turkey*, Stockholm, The Swedish Institute of International Affairs, 2001. 11-12.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/09/07/haber,033E2E8B399A4A638FCD099591F11DD4.html> (Sermaye nasıl el değiştirdi? In: Sabah, 07.09.2008.)

³² BALOGH, 2008. 105-106

³³ BALOGH, 2008. 106

Jóllehet a török kormány a 2000-es évekre már liberálisabb kisebbségi politikát folytatott, addigra a görögök nagy része már elhagyta a szigeteket és Isztambult. Ugyanakkor a görög kormányról sem mondható el, hogy eleget tett volna a kisebbségi jogokra vonatkozó nemzetközi előírásoknak. Az üldöztetések mindkét fél részéről a két ország közötti kapcsolat hirtelen megromlására vezethető vissza, mint például a ciprusi kérdés. A ciprusi kérdést illetően 2003-tól az események felgyorsulása figyelhető meg, amikor Gunther Freheugen, az Európai Unió bővítési biztosa kijelentette, hogy ha 2004 májusáig nem történik meg a sziget újraegyesítése, csak Dél-Ciprus csatlakozhat az Európai Unióhoz. A török miniszterelnök erre reagálva bejelentette, hogy 2003. május 22-től a Török Köztársaság területére ciprusi útlevéllel rendelkező magánszemélyeknek is engedélyezik a belépést. Így az 1963-ban elrendelt ciprusi görögökkel szembeni beutazási tilalom megszűnt. Ezzel Ankara bizonyítani próbálta a kompromisszumra való hajlandóságát. 2004. május 1-től Dél-Ciprus az Európai Unió tagja lett, így a demarkációs vonal az EU határává vált. Ezzel Törökország Uniós csatlakozási esélyei tovább romlottak, a tagfelvétel várható ideje is későbbre tolódott, mivel így már nem csak Görögország, de Ciprus vétőjával is szembe kell nézniük.³⁴

Az Égei-tenger körüli olyan felségjog viták is mindennaposak a két ország között, mint például a felségvíz kérdése, hogy meddig terjed a tengeren az adott ország határa, illetve hasonlóképp a nemzeti légtér kérdésében, hogy a levegőben hol húzódik a határ a két ország között szintén alapvető problémát jelent. Ezek a konfliktusok tulajdonképpen az 1970-es évekre vezethetők vissza, amikor az Égei-tenger alatt olajt találtak. Mindez az 1973-as olajválság idején történt, majd ezt követte a 1974-es török katonai invázió Cipruson. Ezek a konfliktusok teljesen kizárták bármiféle kompromisszum lehetőségét.³⁵

³⁴ BALOGH, 2008. 106

³⁵ BALOGH, 2008. 108-111.

Aktuális kérdések (a görög-török kapcsolat és a görög kisebbség mindennapjai Isztambulban)

Ami az 1980-as éveket illeti a párbeszéd hiánya volt jellemző a két ország közötti kapcsolatra. 1981-ben, Andreas Papandreu lett Görögország miniszterelnöke, aki folyamatosan a görög érdekek fontosságát hangsúlyozta. A nagy áttörés 1999-ben történt, amikor a külügyminiszterek a „kevésbé fontos politikai kérdésekről” kezdtek tárgyalásokat, ezzel is elősegítve az országok közötti konfliktushelyzet rendezését. Így lépésről lépésre haladva később a problémásabb területeket is könnyebben kezelni lehet. Az első jelentős eredmény volt, amikor 1999. február 7-én Abdullah Öcalant, a PKK vezetőjét a török hatóságok letartóztatták, akit a kenyai Görög Konzulátuson bűjtattak el.³⁶

A konfliktusok ellenére a két ország a bajban mégis számíthat egymásra. Például az 1999. augusztus 17-i Izmit központú 7,4-es erősségű földrengés idején elsőként Görögországból érkezett segítség. Ezt követően, 1999. szeptember 7-én, Athén városában 5,9-es erősségű földrengés volt, ahol a török segítség érkezett először. Ezek az események a két ország politikusait és állampolgárait közelebb vitték egymáshoz.

Az utóbbi években a görögök érdeklődése Isztambul iránt különösen megnőtt. Ennek az okaként a 2008-as görög gazdasági krízist említik, illetve számos görög nagy gazdasági potenciált lát Törökországban. Az isztambuli Görög Konzulátuson mindenesetre jelentősen megnőtt a munkavállalás iránti kérelmek száma.³⁷

Isztambulban 1453 után a görögök központja Fener volt, ahol a Konstantinápolyi (keleti) Ortodox Egyház is található. Bár az Egyház központ még mindig itt található, a görög lakosság már Isztambul más részein él. Meglehet, a görög lakosság száma nem éri el a 0,5%-ot Isztambulban, mégis számos eseményt rendeznek a városban. Ilyen például a Húsvét, melyet az Ortodox Egyház szervezésében tartanak meg minden év áprilisában vagy májusában, és amelyen

³⁶ BALOGH, 2008. 111-113.

³⁷ Törökországban keresnek munkát a görögök, 17.11.2010.,

http://kitekinto.hu/europa/2010/11/17/torokorszagban_keresnek_munkat_a_gorogok/

nem csak az isztambuli görögök vesznek részt, hanem Görögországból is számos zarándok érkezik ebből az alkalomból.³⁸

Törökország EU csatlakozásának esélyei

Az Európai Unió 2005. október 3-án kezdte meg Törökországgal a csatlakozási tárgyalásokat, habár Törökország a csatlakozási szándékát már 1963-ban jelezte az EU-nak.

Az egyik vitás kérdés a Török Köztársaság csatlakozásával kapcsolatban, hogy nem Európai országról van szó. Márpedig az EU alapító okmánya szerint ez egy alapfeltétel lenne. Törökország területének viszont csak 5 %-a tartozik Európához, lakosságának pedig 8 %-a.

Törökország lakossága jelenleg 70 millió főre tehető, de a jelenlegi népesség növekedési ütem mellett, a becslések szerint 10-15 év múlva elérheti akár a 80-100 millió főt is a lélekszám. Ez azért jelentene problémát az Uniónak, ha csatlakozásra kerülne a sor, mert így az Európai Unió legnagyobb lélekszámú tagjává válna, ami nem feltétlenül előnyös az Unió szavazási és belső felépítési rendszerét nézve. Ezért érthető, hogy az Uniós tagállamok vegyes érzelmekkel állnak a törökök csatlakozási szándékához.

Az Európai Unió Törökország bel- és külpolitikai helyzetével kapcsolatban is támaszt aggályokat, illetve az alkotmányos berendezkedésével. Az viszont tagadhatatlan, hogy az Európai Unió szerint is nagyon erős a török bankszektor, illetve a gazdaságban a megszilárdulási programot sikeresen alkalmazzák.

Az Európai Unió a megelőző években különböző pénzügyi támogatásokat nyújtott Törökországnak, a jelenlegi támogatás, amely az Európai Unió előcsatlakozási támogatási eszköze az IPA. Ez a 2007-ben létrehozott támogatási eszköz a tagjelölt illetve potenciális

³⁸ *TimeOut Istanbul, Festivals & events in Istanbul*, <http://www.timeout.com/istanbul/features/315/festivals-events-in-istanbul>

tagjelölt országok előcsatlakozási folyamatait finanszírozza.³⁹ A török gazdaság fejlődéséhez és a strukturális változtatásokhoz tehát az IPA járul hozzá, melyet Törökország a saját Regionális Versenyképességi Operatív Programja (RVOP) szerint alkalmaz. Ezzel a dokumentummal hangolják össze a török gazdaság versenyképességét az EU gazdaságával. A másik alapvető cél pedig, a regionális társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek csökkentése. Az RVOP célja a kis- és középvállalkozások fejlesztése, különös tekintettel az idegenforgalom, a gyártás, kutatás-fejlesztés, innováció és információs társadalommal foglalkozó ipari területekre. Azokat a régiókat támogatja legnagyobb mértékben, illetve azokat kívánja felzárkóztatni, amelyek gazdaságilag a török nemzeti átlag 75%-nál kevesebbel (egy főre eső jövedelemre nézve) rendelkeznek. Ez 12 régiót érint a 26-ból, ebben a 12 régióban 15 növekedési központot hoztak létre, amelyek megkülönböztetett figyelmet kapnak e régiókon belül.

A Törökország csatlakozásával kapcsolatos további ellenérvek, a kisebbségi és emberi jogi kérdések megoldásának hiánya; valamint az országon belüli gazdasági fejlettségi ellentétek, hiszen egyes régiók, többnyire a kurdok által lakott területek gazdaságilag igen elmaradottak.

A török csatlakozás támogatottsága az uniós országok körében:

	Mellette	Ellene	Támogatottság (különbség)
EU-25	31	55	-24
EU-15	29	57	-28
NMS-10 (újonnan csatlakozottak)	38	44	-6
Svédország	48	41	7
Spanyolország	40	33	7

³⁹ http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/turkey/financial-assistance/index_en.htm (hozzáférés ideje. 2011. május 15.)

Lengyelország	42	37	5
Portugália	40	38	2
Málta	39	40	-1
Magyarország	41	43	-2
Nagy-Britannia	38	42	-4
Szlovénia	49	55	-6
Írország	33	40	-7
Hollandia	41	52	-11
Lettország	31	51	-20
Litvánia	27	50	-23
Belgium	36	60	-24
Észtország	27	53	-26
Dánia	33	59	-26
Csehország	30	57	-27
Szlovákia	28	56	-28
Olaszország	27	57	-30
Finnország	31	64	-33
Franciaország	21	68	-47
Görögország	29	79	-50
Németország	21	74	-53
Luxemburg	19	74	-55
Ciprus	16	80	-64
Ausztria	11	80	-69

Forrás⁴⁰

⁴⁰ Antonia M. Ruiz-Jiménez, José I. Torreblanca, European Public Opinion and Turkey's Accession, 2007., p.8.

Bár Magyarország támogatja a törökök uniós csatlakozását, de a politikusok véleménye szerint és a közvélemény szerint is bizonyos kérdéseket rendeznie kell az országnak még a csatlakozás előtt.

Az EurActive honlapján található „Magyarország támogatja a török EU-csatlakozást” című 2010.06.24-i cikk szerint Magyarország támogatja Törökország Uniós csatlakozását, de ehhez a követelményeknek először is eleget kell tennie az országnak. Magyarország egyébként is támogatója a Nyugat-Balkáni integrációnak, amely gazdaságpolitikai és biztonságpolitikai szempontból is előnyös lenne az országnak. Bár Törökországról ez nem mondható el, sem a szomszédos országokkal folytatott viszony, sem a kisebbségi politikája, sem pedig a gazdasági helyzete miatt, viszont az ország csatlakozásával járó politikai és gazdasági reformok pozitív hatással lennének a Nyugat-Balkán térségére is. A másik ok, amiért a magyarországi döntéshozók támogatják a törökök integrációját a Nabucco gázvezetékben elfoglalt stratégiai szerepe, hiszen ezzel Törökország, mint energia-folyosó jelentősen felértékelődött.⁴¹

Az Európai Parlament hivatalos honlapján található archív felvételeken is hallhatjuk magyar politikusok véleményét a török integrációval kapcsolatban. A 2009. november 25-i ülésen a Keresztény Demokrata Schöpfin György felszólásában elmondta, hogy Európa közös érdeke a demokrácia és a szolidaritás. Minden országnak békés úton kell rendeznie az esetleges konfliktusait. Ehhez erőfeszítésekre van szükség és az EU-nak támogatni és motiválni kell a csatlakozás előtt álló országokat, amelyeknek meg kell felelni a követelményeknek. Az EU szerinte készen áll tagjai közé felvenni Törökországot, de azt a török döntéshozóknak kell eldönteniük, milyen módon kívánják teljesíteni a feltételeket.⁴²

Tabajdi Csaba Sándor, a Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetségének képviselője 2010.február 10-i felszólalásában kitért arra, hogy Törökországnak a csatlakozás előtt rendezni kell a szomszédokkal való viszonyt, mert ez a csatlakozás után már lehetetlen. Erre a szlovákiai

⁴¹ <http://www.euractiv.hu/bovites/hirek/magyarorszag-tamogatja-a-trk-eu-csatlakozast-002860>

⁴² <http://www.europarl.europa.eu/wps-euoparl-internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6kors%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=3#> (16:58:55)

magyarokat hozta fel példaként. Véleménye szerint Törökország teljes autonómiát kell, hogy adjon a kurdoknak és nagyobb hangsúlyt fektetni a nők és szexuális kisebbségek jogaira.⁴³

Mivel a magyar közvéleménnyel kapcsolatos hivatalos kutatási eredményeket nem találtam, így magam készítettem egy rövid kérdőívet (1. sz. melléklet), melyet nemzetközi tanulmányok szakos hallgatókkal tölttettem ki. A kérdőív 9 kérdést tartalmaz, melyet 48 személy (12 férfi és 36 nő) töltött ki, akiknek átlagos életkora 31,5 év.

A kérdőív eredményeinek összefoglalása:

Az eredmények azt mutatják, hogy a hallgatók véleménye hasonló a politikai döntéshozók véleményéhez. A válaszadók 62,5%-a úgy gondolja, hogy Törökországnak van helye az Európai Unióban. 87,6% látja úgy, hogy ez a csatlakozás 15 éven belül megtörténhet. A válaszadók mindössze 25%-a gondolja úgy, hogy egy iszlám országnak nincs helye az EU-ban, viszont senki nem látja az igyekezetet a török kormány részéről, ami kisebbségi politikát illeti.

A válaszadók véleménye szerint Törökország történelmi és földrajzi szempontból bizonyos mértékben Európához tartozik.

Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók 6,3%-a negatív előítélettel rendelkezik a törökökkel szemben, míg 18,8%-uk a külföldiekkel szemben. Viszont nincs olyan a válaszadók között, aki elfogult lenne a török nemzettel szemben, hiszen az erre vonatkozó válaszok száma 0%. Ez a tény a negatív, szubjektivitáson alapuló válaszok számát valamelyest megnövelhette.

Bár a válaszadók szerint Törökország Uniós csatlakozása gazdaságilag részben előnyös lehet és valamelyest elősegítené az eltérő kulturális értékek kölcsönös megértését, mégis úgy gondolják, Törökországnak van nagyobb szüksége az integrációra.

⁴³ <http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=1> (10:45:11)

Összegzés

Az elmúlt évek eseményei, mint például az Unió csatlakozásról megkezdett tárgyalások ismét előtérbe helyezték Törökországot, a politikai döntéshozók nagyobb figyelmet szentelnek az országnak. Alapvetően egy világi berendezkedésű, demokráciáról van szó, még ha nem is minden tökéletesen működik, bizonyos területeken, mint például a bankszektor példaértékűnek tekinthető. A Török állam a bel- és külpolitikai konfliktusait igyekszik rendezni, illetve az EU által említett többi hiányosságait is.

Az egyik legrégebbi megoldásra váró probléma a kurd kisebbség kérdése Törökországban. A török kormány folyamatosan próbál lépéseket tenni a megoldás érdekében, többnyire kevés sikerrel. Véleményem szerint, amíg a kurdokat nem ismerik el, mint etnikai kisebbséget, a probléma kezelhetetlen marad.

Kutatásaim során kiderült, hogy a kurd lakosság számát tekintve, bár Kelet-Törökországban a legnagyobb, mégis ezt a területet tömegesen hagyják el a kurdok és ha az országon belüli letelepedést választják, többnyire Isztambulba mennek. Ennek oka a jobb életszínvonalbeli kilátások, hiszen míg Isztambul és Nyugat-Anatólia gazdasági mutatói a fejlett országokéhoz hasonlóak, addig Kelet-Törökország gazdasága, melyet a kormány szándékosan nem fejlesztett egyes fejlődő, Afrikai országok gazdaságához hasonlítható. Emellett Törökország keleti részét folyamatos katonai és rendőrségi kontroll alatt tartják, az ott élők biztonság- és komfortérzetét így tartva alacsony szinten.

Másfelől, bizonyos mértékig egyet kell értenem a megkérdezettekkel, akik összefüggést látnak az USA és a kurd konfliktus között. Az USA-nak nem lenne előnyös Törökország Unió csatlakozása sem gazdaságilag, sem biztonságpolitikailag.

A kurd kisebbséggel ellentétben a lausanne-i békeszerződés értelmében hivatalosan is beszélhetünk ortodox görög kisebbségről Törökországban, bár a lakosságcsere egyezmény után maradt görögök száma mára drasztikusan lecsökkent. Ennek oka a görög-török kapcsolatrendszer, ami nem nevezhető konfliktusoktól mentesnek. A török kormány mindent

megettett annak érdekében, hogy a görögök elhagyják Törökországot, a szerződésben leírtak megszegésétől sem riadt vissza. Ugyanez elmondható a görög kormányról is, akik a Görögországban élő török kisebbséget fosztották meg jogaiktól.

A két ország közötti konfliktus gyökere tehát évtizedekre nyúlik vissza, a görög és török politikusok és állampolgárok gondolkozása pedig szubjektív és semmiképp sem nevezhető érzelemmentesnek.

A görög-török ellentéteken és a ciprusi helyzeten is segíthetne Törökország Unió csatlakozása, de előbb mindenképp kompromisszumra való hajlandóságot kellene mutatni mindkét, illetve ciprust is beleértve mindhárom félnek.

1. sz. melléklet

1. Ön szerint mikorra várható Törökország uniós csatlakozása?

5 éven belül	18.8%
5-10 év	37.5%
10-15 év	31.3%
több mint 15 év múlva	0%
soha	12.5%

2. Törökországnak az EU-ban van-e a helye?

igen	62.5%
nem	37.5%

3. Néhány politikus arra hivatkozik, hogy a keresztény tanítású Európában egy iszlám országnak nincs helye. Egyetért-e ezzel?

teljes mértékben	25%
nem, mert szerintem az Unió nem vallási közösség	68.8%
egyéb, nem tudja eldönteni:	6.3%

4. Törökország csatlakozása ellen felhozott egyik fő ellenérv a máig is megoldatlan kisebbségi kérdés az országban. (kurdok, örmények) Véleménye szerint képesek lesznek-e változtatni ezen?

igen, például a kurdok helyzete is folyamatosan javul az országban	0%
igen, de az eddiginél nagyobb igyekezetet várnék el tőlük	43.8%
nem tartom valószínűnek	43.8%
biztos, hogy nem	12.5%

5. Biztonságpolitikai szempontból előnyös lenne Törökország EU-csatlakozása, mert így az EU képes lenne létrehozni egy olyan szervezetet, amely kizárólag Európa védelmét szolgálná, egyben az Unió keleti határainak védelmét is megfelelően biztosítaná. Egyetért-e ezzel az állítással?

(ehhez a kérdéshez értékelő skálát használtam, melynél az „Egyáltalán nem” 1, a „Teljes mértékben” pedig 5) Az eredmény

2.81 / 5

6. Számos tanulmány szerint a Törökország uniós csatlakozása mellett szóló egyik nyomós érv a szabad munkaerő-áramlás. Hiszen Európa öregedő társadalommal rendelkezik, míg Törökországban a lakosság kb. 62%-a 30 év alatti, és népességének változása növekvő tendenciát mutat. A népességcsökkenés ilyen üteme mellett Európában 10-15 év múlva munkaerőhiány lesz. Németország és Franciaország, a török uniós csatlakozás legnagyobb ellenzői viszont éppen a tömeges bevándorlásra hivatkozva nem támogatja a csatlakozást. Önnek mi a véleménye erről?

A válaszok alapján elmondható, hogy a válaszadók többsége úgy gondolja, Törökország Uniós csatlakozása nem megoldás az esetleges munkaerőhiány pótlására. Sokan hozták fel Németország példáját is, ahol a válaszadók szerint a bevándorlók között sokkal magasabb a munkanélküliség aránya, mint a németek között. Emellett a bevándorlók nem hajlandóak az integrálódásra.

A tömeges bevándorlástól a válaszadók nagy része nem tart, illetve véleményük szerint ez is szabályozható, amit ajánlatos lenne még a csatlakozás előtt megoldani.

7. Mit szólna hozzá, ha Törökország EU-csatlakozása után olyan cégnél dolgozna, vagy a gyermeke olyan iskolában tanulna, ahol a kollégák/diáktársak legalább 25-30%-a török?

(Ezt a kérdést az esetleges előítéletek kiszűréséhez használtam, hiszen az előítéletek a többi kérdésnél is befolyásolhatják a kapott válaszokat)

számomra minden ember egyforma, nem nemzeti hovatartozásuk alapján ítélem meg az embereket

75%

örülnék neki, hiszen rokon népnek tartom a törököket

0%

nincs ellenemre a nemzetközi környezet, de a törököket nem kedvelem

6.3%

munkahelyet/iskolát váltanék

18.8%

8. Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal?

Törökország történelmileg részben Európához tartozik

teljes mértékben

18.8%

részben egyetértek

62.5%

egyáltalán nem

18.8%

Törökország földrajzi szempontból részben Európához tartozik

teljes mértékben	25%
részben egyetértek	56.3%
egyáltalán nem	18.8%

Törökország EU-csatlakozása elősegítené az eltérő kulturális értékek kölcsönös megértését

teljes mértékben	25%
részben egyetértek	56.3%
egyáltalán nem	18.8%

Törökország EU-csatlakozása biztonságpolitikai szempontból előnyös lenne az Uniónak

teljes mértékben	25%
részben egyetértek	56.3%
egyáltalán nem	18.8%

Törökország EU-csatlakozása gazdasági szempontból előnyös lenne az Uniónak

teljes mértékben	12.5%
részben egyetértek	81.3%
egyáltalán nem	6.3%

Törökország EU-csatlakozása elősegítené az öregedő Európai népesség megfiatalodását

teljes mértékben	12.5%
részben egyetértek	50%
egyáltalán nem	37.5%

Törökország EU-csatlakozásával megindulna a bevándorlás az Unió fejlettebb tagállamaiba

teljes mértékben	37.5%
részben egyetértek	43.8%
egyáltalán nem	18.8%

9. Összegezve:

Szerintem Törökországnak nagyobb szüksége van az EU-ra	75%
Szerintem az EU-nak nagyobb szüksége Törökország, mint tagállam	6.3%
50-50%, kölcsönösen szükségük van egymásra	12.5%
egyik félnek sem lenne előnyös a törökök uniós csatlakozása	6.3%

Irodalomjegyzék:

ALEXANDRIS ALEXIS: *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations*. Athens, Centre for Asia Minor Studies, 1992. 21, 27, 89, 179.

BALANCAR FERDA: *The Sounds of Silence. (Turkey's Armenians Speak)* Istanbul, Mas Matbaacilik San. ve Tic. A. S., 2012.

BALOGH ÁDÁM: A görög-török kapcsolatok története. *Limes Tudományos Szemle*, 2008/4 (2008) 4.sz. 103-113, 116-117.

BAŞBAY H. MURAT: *Ermeni Katliamları*. Istanbul, Turna Yayınları, 2007.

HUMAN RIGHTS ASSOCIATION: *Internally Displaced Persons: The Kurds in Turkey*. Great Britain, Kurdish Human Rights Project, 2003. 23.

KAPRAT KEMAL H: *Ottoman population 1830-1914, Demographic and Social Characteristic*. The University of Wisconsin Press, 1985. 47-48.

KARIMOVA NIGAR, DEVERELL EDWARD: *Minorities in Turkey*. Stockholm, The Swedish Institute of International Affairs, 2001. 11-12.

MACAR ELÇİN, GÖKAÇTI MEHMET ALI: *Discussions and recommendations on the future of the halki seminary*. Istanbul, Sena Ofset, 2009. 8-9.

MANGO ANDREW: *The Turks Today*. London, John Murray, 2004. 207-222.

MOUSTAKIS FOTIOS: *The Greek-Turkish Relationship and NATO*. London, Frank Cass, 2003. 67-69.

RUIZ-JIMÉNEZ, Antonia M., TORREBLANCA, José, *European Public Opinion and Turkey's Accession*, 2007., p.8.

TASPINAR ÖMER: *Kurdish Nationalism and Political Islam in Turkey*. New York, Taylor and Francis Group, 2005. 99-113.

VIDÁK RÓZSA: Változó identitások: kurdok a török nemzetállamban, In: *Külügyi Szemle*, 07/04, (2007) 4.sz. 49-50.

WEDEL HEIDI: Migration and Displacement. In: *The Kurdish Conflict in Turkey*. New York, St. Martin's Press, 2000. 182-193.

WHITE PAUL: *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish national movement in Turkey*, New York, Paul J. White, 2000. 70-73.

Internetes oldalak:

Sermaye nasıl el değiştirdi? In: Sabah, 07.09.2008.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2008/09/07/haber,033E2E8B399A4A638FCD099591F11DD4.html>

(hozzáférés ideje: 2011.01.15.)

Törökországban keresnek munkát a görögök, 17.11.2010.,

http://kitekinto.hu/europa/2010/11/17/torokorszagban_keresnek_munkat_a_gorogok/

(hozzáférés ideje: 2011.01.13.)

TimeOut Istanbul , Festivals & events in Istanbul,

<http://www.timeout.com/istanbul/features/315/festivals-events-in-istanbul>

(hozzáférés ideje: 2011.01.13.)

The EU's list of terrorist groups, 26. January 2009,

<http://www.eubusiness.com/news-eu/1232988421.45/> (hozzáférés ideje: 2011.01.17.)

Az állam szállított társakat a kurd lázadóvezérnek, 17. November 2009,

<http://www.stop.hu/articles/article.php?id=566969> (hozzáférés ideje: 2011.01.15.)

Büntetik az örmény népirtás tagadását, Múlt-kor, 22.12.2011.

http://www.mult-kor.hu/20111222_buntetik_az_ormeny_nepirtas_tagadasat

(hozzáférés ideje: 2012.04.05.)

Életfogytiglant kapott egy újságíró gyilkosának felbujtója, HVG, 17.01.2012,

http://hvg.hu/vilag/20120117_szabadsagvesztes_gyilkossag_felbujto#rss

(hozzáférés ideje: 2012.04.06.)

Első kurd nyelvű utcanévtáblák Törökországban, Új szó, 26.11.2009,

<http://ujsozo.com/online/kulfold/2009/11/26/első-kurd-nyelvu-utcanevtablak-torokorszagban>

(hozzáférés ideje: 2011.01.18.)

<http://www.euractiv.hu/bovites/hirek/magyarorszag-tamogatja-a-trk-eu-csatlakozast-002860>

(Magyarország támogatja a török EU-csatlakozást, 24.06.2010) (hozzáférés ideje: 2011.01.05.)

[http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-](http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=3#)

[internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=3#](http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=3#) (16:58:55) (hozzáférés ideje: 2011.01.05.)

[http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-](http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=1)

[internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=1](http://www.europarl.europa.eu/wps-europarl-internet/frd/vod/player?language=hu&menusearchfrom=bykey&keyWords=t%C3%B6r%C3%B6korsz%C3%A1g&discussionId=0&page=0&category=0&format=wmv&askedDiscussionNumber=1) (10:45:11) (hozzáférés ideje: 2011.01.05.)